

PRIEDAS

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2006 SAUSIO 14 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr.9 (2)

Liaudies instrumentų ir akordeono katedra: JUBILIEJUS IR PERSPEKTYVA

PROF. LINA NAIKELIENĖ

Lietuvos muzikos ir teatro akademijos liaudies instrumentų ir akordeono katedra mini savo įkūrimo šešiasdešimtmetį. Šis rimtas jubiliejus leidžia pažvelgti į katedros, prieš 60 metų – tik liaudies instrumentų, ištakas bei prielaidas jos įkūrimui. Verta šia proga įvertinti ir dabartinį mūsų liaudies instrumentininkų „kalvės“ būvį ir apskritai – visą liaudies instrumentinės muzikos sąjūdį, jo vietą lietuvių muzikinėje kultūroje, tolimesnę liaudies instrumentų perspektyvą.

Įkūrimas, pirmieji dešimtmečiai

Filharmonijos liaudies ansamblis, taip iš pradžių buvo vadinamas dabartinis „Lietuvos“ ansamblis, be abejo, buvo pagrindinis katedros įkūrimo idėjos variklis. O kalbant konkrečiai – katedros gimimą inspiravo tuometinis ansamblio vadovas Jonas Švedas. Priežastys buvo labai paprastos: pirmaisiais veiklos metais (1940 – 1941) ansamblio orkestrantai buvo savamoksliai mėgėjai, beje, ir instrumentai, mūsų akimis žiūrint, taip pat buvo gana netobuli, jeigu juos vertinsime ansamblio repertuaro „įveikimo“ prasme.

1944 m. rudenį, ansamblui vėl pradėjus meninę veiklą, orkestro padėtis tapo dar sunkesnė nei prieš karą, nes truko ir žmonių, ir instrumentų. Kaip tik todėl J. Švedo iniciatyva 1945 m. tuometinėje Vilniaus konservatorijoje (1949 m. Vilniaus ir Kauno konservatorijos buvo sujungtos į Lietuvos valstybinę konservatoriją) ir buvo įkurta Liaudies instrumentų katedra, jis tapo ir pirmuoju katedros vedėju.

Liaudies instrumentų katedros tikslas buvo ne vien rengti kvalifikuotus atlikėjus liaudies ansam-

bliui, bet ir vadovus naujiems šio žanro kolektyvams, pedagogus būsimiems muzikos mokyklų liaudies instrumentų skyriams. Pirmaisiais katedros pedagogais buvo J. Švedas, kanklininkas P. Stepulis, muzikologė J. Čiurlionytė, po metų įsijungė birbynininkas P. Samutis, dar vėliau – dirigentai E. Kiškis, V. Žilius, katedrai talkino dirigentai K. Kaveckas, A. Budriūnas, J. Motiekaitis, vėliau buvo pakviestas dirigentas J. Vadauskas.

Ansamblį ir katedrą siejo bendri tikslai bei siekiai. Nemaža dalis ansamblių emėsi studijų, o studentai, pramokę groti, įsijungė į ansamblio orkestrą. Tačiau iš pirmaisiais katedros įkūrimo metais studijuoti pradėjusių ansamblių, tik vienintelis kanklininkas B. Uginčius 1950 m. baigė studijas; jis tapo pirmuoju liaudies instrumentininku su aukštojo mokslo diplomu. Antrąją laidą sudarė trys ryškios asmenybės – V. Bartusevičius, A. Balčiūnas ir P. Juodelė, IV laidos absolventės – žinomos kanklininkės Z. Stepulienė ir R. Tamošaitienė (baigusios iš karto pakviestos dėstyti Liaudies instrumentų kate-

Liaudies instrumentų katedros tikslas buvo ne vien rengti kvalifikuotus atlikėjus liaudies ansamblui, bet ir vadovus naujiems šio žanro kolektyvams, pedagogus būsimiems muzikos mokyklų liaudies instrumentų skyriams.

droje), su V. laida baigė birbynininkas P. Tamošaitis (nuo 1964 m. dėstytojas), VI – V. Leimontas (nuo 1962 m. – dėstytojas), VIII – A. Vyžintas, X – P. Budrius, XII – kanklininkė J. Slipkuvienė.

Katedros vedėja
prof. Lina Naikelienė.

Taigi per pirmąjį katedros dvidešimtmetį liaudies instrumentininko diplomus įgijo dabar plačiai žinomi tautinio instrumentinio meno veikėjai. Beje, 1950 – 1952 m. liaudies instrumentų skyriai buvo atidaryti Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio aukštesnėse muzikos mokyklose, todėl nuo šeštojo dešimtmečio vidurio į katedrą jau stodavo jaunuoliai su specialiuoju viduriniu išsilavinimu.

Iš pradžių katedroje nebuvo mokymo ir metodinės literatūros, netgi mokymo planų. Visa tai tuo metu kūrė pats J. Švedas. Pirmuoju veiklos dešimtmečiu katedros iniciatyva buvo skubiai tobulinami instrumentai, formuojama grojimo technika. Pavyzdžiui, aukštųjų kanklių diapazonas buvo prapleistas nuo trijų iki keturių oktavų, pagerėjo jų tembrinės ir garsinės savybės, teoriškai ir praktiškai buvo pagrįsta brauktukinė, mišrioji ir pirštinė grojimo technika. Patobulinti ir kiti kanklių šeimos instrumentai – bosinės ir kontrabosinės kanklės. Naujieji grojimo technikos principai buvo išdėstyti 1955 m. išleistame P. Stepulio

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

Liaudies instrumentų ir akordeono katedra • Mintys iš XI kraštotyros draugijos suvažiavimo • Caravaggio: „dance macabre“, kuriame laimi gyvenimas • Vietnamo karo odisėja

Nukelta į 2 psl.

Liaudies instrumentų ir akordeono katedra

Atkelta iš 1 psl.

vadovėlyje *Kanklės*.

Birbynių klasė katedroje atidaryta 1946 m., pirmuoju jos dėstytoju buvo P. Samuitis, profesionalus klarnetininkas, kuris J. Švedo prikalbintas, pradėjo dirbti ansamblyje, o vėliau tapo ne tik ilgamečiu birbynės dėstytoju, bet ir birbynės instrumento tobulintoju. Jau antrosios laidos diplomatai grojo P. Samučio sukonstruotomis ir meistro P. Servos pagamintomis chromatinėmis aukštosiomis birbynėmis. Vėliau buvo patobulinti ir žemieji šios šeimos instrumentai – tenorinė ir kontrabosinė birbynės. 1962 m. P. Samuitis ir A. Vyžintas išleido birbynininkams vadovėlį *Birbynės*.

Viena labiausiai pastebimų katedros koncertinės veiklos apraiškų tapo liaudies instrumentų orkestras, kuris buvo įsteigtas 1953 m. Iki tol studentai grodavo atskiruose birbynininkų, kanklininkų, skudutininkų ansambliuose. Orkestrui pradėjus vadovauti dirigentas J. Vadauskas pirmiausia susidūrė su instrumentų derinimo problemomis, taip pat ir su muzikantų trūkumu. Vėliau orkestrui vadovavo V. Bartusevičius. Tuo metu studentai pradėjo diriguoti orkestrui, su juo parengdavo dirigavimo egzaminų programas. 1956 m. buvo įkurtas liaudies instrumentų kamerinis ansamblis „Sutartinė“, kuris jau po metų laimėjo pasaulio jaunimo ir studentų festivalyje pirmą vietą. Kolektyvas daug koncertavo SSRS respublikose, pasieko tuomet mažai kam pasiekiamame užsienyje.

Per pirmuosius katedros veiklos dešimtmečius aktyviai bendradarbiauta su ansambliu „Lietuva“. Tuo metu jis buvo pagrindinė katedros praktinė bazė. Kol katedra neturėjo savo visišką sudėties orkestro, „Lietuvos“ orkestre iki 1960 m. buvo laikomi baigiamieji dirigavimo egzaminai. Ansamblio muzikos instrumentų meistras P. Serva ir P. Kupčiku tobulino liaudies instrumentus.

Būtina pažymėti, kad katedros iniciatyva buvo sukauptas tvirtas liaudies instrumentų repertuaras – kūrinių kanklės, birbynei, liaudies instrumentų orkestrui. Pirmuoju šio žanro kūrėju, be abejo, laikyti-

Jonas Švedas (1908–1971)

Ansamblis „Vaivora“ su klebonu Petru Burkausku Philadelphia, PA, 2002 m.

Nepriklausomybės atkūrimas turėjo reikšmingą įtaką visam mūsų gyvenimui, taip pat ir katedros veiklai jos organizaciniam ir mokymo procesui.

nas J. Švedas, kurio plunksnai priklausė daug pedagoginės, taip pat ir koncertinės literatūros – etiudų, pjesių kanklėms, birbynėms ir jų ansambliams. Pirmaisiais katedros dešimtmečiais gimė populiariausi mūsų liaudies instrumentinės muzikos klasiko kūriniai: 27 melodinių etiudų, pjesės „Mane motulė barė“, „Pageltę lapai“, 10 bagatelių ciklas „Pievos taku“, Preliudija ir fuga, pagaliau 1955 m. sukurtas Koncertas kanklėms su liaudies instrumentų orkestru.

Vėliau į liaudies instrumentinės muzikos kompozitorių būrį įsijungė V. Paketūras, sukūręs originalių ir modernių pjesių kanklėms, o svarbiausia – Koncertą kanklėms su liaudies instrumentų orkestru (1964). Birbynei buvo sukurti V. Bagdono ir B. Gorbulskio koncertai, V. Paketūro sonata-rondo „Gimtinių kloniai“, J. Gaižausko Sonata birbynei, A. Raciūno Sonatina tenorinei birbynei ir kt. Atsirado tuomet ir nemažai orkestrinių klasikų aranžuotų, labai pravertusių mokamajame orkestro darbe.

Nauja karta, naujos problemos

Septintajame–aštuntajame praėjusio amžiaus dešimtyje į katedrą įsiliejo nauja dėstytojų karta, susiformavo visa liaudies instrumentininkų rengimo sistema – nuo pradinio iki aukštojo mokslo, įkurtas dar vienas kvalifikuotų liaudies instrumentininkų rengimo židinys – dabartinio Klaipėdos universiteto Liaudies muzikos katedra, o kompozitorių, rašančių liaudies instrumentams būrį praturtino nauji vardai.

Katedros vedėju nuo 1970 iki 1987 metų dirbo prof. P. Stepulis, 1989–1993 metais – prof. A. Smolskus. Šiuo laikotarpiu katedroje dėstė žinomi liaudies instrumentininkai P. Juodelė (1967–1971), R. Apanavičius (1970–1989), E. Raudonienė (1971–1976), A. Vidugiris (1975–1986), A. Smolskus (1978 – 2003,

kanklininkė L. Naikelienė (nuo 1978), P. Budrius (1978–2000), K. Mikiška (nuo 1989), A. Juškevičienė (nuo 1989).

Pažymėtina, kad aštuntąjį ir dešimtąjį dešimtmetį reikšmingai pakilo katedros dėstytojų – birbynininkų ir kanklininkų mokslinis lygis. P. Tamošaitiui 1973 m. suteiktas docento, 1988 m. profesoriaus vardas, A. Smolskus 1986 m. baigė Peterburgo N. Rimskio-Korsakovo konservatorijos aspirantūrą, 1989 m. jam suteiktas docento vardas, R. Tamošaitienei ir Z. Stepulienai 1979 m. – docento, V. Leimontui 1978 m. – docento vardas, R. Apanavičius 1980 m. baigė asistentūrą stažuotę Kijevo konservatorijoje, 1985 m. jam suteiktas docento vardas, 1986 m. Peterburgo konservatorijoje asistentūrą stažuotę baigė L. Naikelienė.

Nenutrūko, bet dar labiau sustiprėjo ryšys su ansambliu „Lietuva“, nes nemažai šiuo laikotarpiu parengtų specialistų sėkmingai dirbo ir dirba šiame prestižiniame meno kolektyve. Birbynininkas K. Budrys 17 metų vadovavo „Lietuvos“ ansamblio orkestrui. Vėliau su orkestru dirbo A. Vidugiris, o nuo 1992 m. – S. Prusevičius.

Tarp 1965–1990 metų liaudies instrumentų specialybės absolventų galima paminėti N. Agurkytę-Karčiauskienę (1967), J. Bikauską, A. Česienę, J. Jauniškį (visi 1969), R. Apanavičių (1970), V. Alenską (1972), L. Naikelienę (1973), A. Smolskų ir V. Tetenską (abu 1975), A. Puodžiuką (1976), N. Tetenskienę (1977), S. Prusevičių (1982), K. Mikišką (1985), E. Virbašių ir A. Katių (abu 1986), A. Juškevičienę (1988). Šie vidurinėsios ir jaunosios kartos muzikantai tapo žinomais pedagogais, mokslininkais, koncertuojančiais muzikantais, ansamblių vadovais, orkestrų dirigentais.

Liaudies instrumentų orkestrui net 20 metų (1968–1988) vadovavo prof. V. Leimontas. Per šį laikotarpį orkestras surengė per 70 koncertų Lietuvoje, Latvijoje, Balta-

rusijoje, įgrojo dvi plokšteles, įrašė kūrinių Lietuvos radijo fondams. Pažymėtina, kad taip pat buvo tęsiama aktyvi „Sutartinės“ ansamblio (vad. P. Tamošaitis) bei katedros liaudies instrumentų kamerinio ansamblio (vad. V. Leimontas) veikla.

Šiais dešimtmečiais atsirado naujų vardų ir kompozitorių, rašančių muziką liaudies instrumentams, plejadoje. Tai V. ir J. Juozapačiai, L. Povilaitis, R. Žigaitis, A. Bražinskas, V. Bagdonas, A. Lapinskas, A. Klova, V. Bartulis, A. Martinaitis. Buvo toliau kaupiamos ir klasikinės muzikos aranžuotės.

1975 m. buvo įsteigta Liaudies muzikos katedra dabartiniame Klaipėdos universitete. Jai keliolika metų vadovavo prof. A. Vyžintas, šiuo metu – prof. V. Tetenską. Šio mokymo centro puoselėjama liaudies instrumentinės muzikos veikla jaučiama ne tik Vakarų Lietuvoje, bet ir visame krašte.

Katedros iniciatyva 1989 m. buvo atkurta Lietuvių liaudies instrumentinės muzikos draugija „Kanklės“, kuri, pratęsdama tarpukario draugijos veiklą, suvienijo visos šalies liaudies instrumentinės muzikos pedagogus, ansamblių vadovus prasmingai ir reprezentatyviai tautinės kultūros puoselėjimo veiklai.

Naujos sąlygos

Nepriklausomybės atkūrimas turėjo reikšmingą įtaką visam mūsų gyvenimui, taip pat ir katedros veiklai, jos organizaciniam ir mokymo procesui. Naujausios politinės permainos – narytė Europos Sąjungoje ir NATO – dar labiau pagrindė tautinės kultūros svarbą šiuolaikiniame globalizacijos procesų apimtame pasaulyje. Tautiniai instrumentai gali tapti tautinio identiteto požymiu, vienu svarbiausių mūsų unikalių kultūros segmentų.

Katedros vedėjo pareigas 1992–1999 m. ėjo prof. A. Vyžintas, nuo

1999 m. – prof. L. Naikelienė. Šiuo metu Liaudies instrumentų ir akordeono katedroje dirba 3 profesoriai – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos rektorius E. Gabnys, L. Naikelienė ir Ričardas Sviackevičius, 3 docentai – Z. Abromavičiūtė, K. Mikiška, G. Savkovas, lektoriai – Raimondas Sviackevičius, A. Juškevičienė, dr. G. Balčiūnas, A. Lapinskas, E. Ališauskas, asistentai D. Rozovas, J. Babaliauskienė, K. Lipeika, I. Andriūnas. Visi katedros dėstytojai yra aukštos profesinės kompetencijos specialistai, turintys didelę metodinę patirtį, plačiai žinomi iš koncertinės veiklos, kūrybos, mokslo darbų.

Katedros liaudies instrumentų dėstytojų veikla dabar, kaip niekad, ryški, tampanti visos šalies liaudies instrumentų sąjungos varomąja jėga. Paminėsiu tik keletą šios veiklos aspektų.

Nuo 1990 m., daugiausia katedros jėgomis, prisidedant ir Klaipėdos universiteto specialistams, rengiami J. Švedo liaudies instrumentų atlikėjų konkursai, kuriuose dalyvauja šimtai įvairaus amžiaus birbynininkų ir kanklininkų. Šiais metais įvyko jau septintasis respublikinis Jono Švedo tautinių instrumentų atlikėjų konkursas. Šį renginį galima būtų vadinti kiekvieno jo dalyvio telteliu į profesionalumo vandenį. Išpuodingi yra konkurso dalyvių skaičiai. Jei pirmajame konkurse dalyvavo 130 kanklininkų, lamzdelininkų ir birbynininkų, tai 2002 metais į konkurso scenas užkopė 166 atlikėjai, o šiais metais pasirodė net 226 jaunieji muzikai.

Ši statistika atspindi tautinių muzikos instrumentų populiarumą mūsų krašte. Galime džiaugtis kūrybinga tautinių instrumentų pedagogų veikla, aukštu profesiniu lygiu bei puikiais moksleivių ir studentų pasiekimais.

Tarptautinių J. Švedo liaudies instrumentų konkursų istorija trumpesnė: 2000 m. įvyko pirmasis konkursas, 2004 m. – antrasis. Abiejuose renginiuose Baltijos kraštų ir Suomijos kanklininkės ir gimininių instrumentų atlikėjos atspindėjo savo krašto kultūrą, tačiau galima buvo pastebėti nemažai ir bendrumo šių daugiastygių liaudies instrumentų skambesys: instrumentų, taip pat ir muzikos lyrizmą, kartu ir plačias interpretacijos galimybes, atlikimo meistriskumą.

II konkursas vyko kartu su tarptautiniu liaudies muzikos festivaliu ir mokslinė konferencija, pavadinta „Liaudies instrumentai globalizacijos sąlygomis: savitumas, kūryba, interpretacija“. Taigi Lietuvos muzikos ir teatro akademija tampa tarptautiniu liaudies instrumentų koncertinės, konkursinės ir mokslinės veiklos centru. Beje, abiejuose konkursuose tarptautinė žiuri pirmąsias vietas paskyrė Lietuvos studentėms, tai dar kartą įrodo mūsų aukštosios mokyklos prestižą.

Kitas tarptautinių ryšių mezgimo būdas – tiesioginiai kontaktai su užsienio aukštosios muzikos mokyklomis. Šių kontaktų dėka lietuviški muzikos instrumentai nuolat skamba įvairių šalių akademinėse koncertų salėse. 2001 m. Minsko Muzikos akademijoje koncertavo LMTA studentų grupė, 2002 m. sulaukta atsakomojo vizito. 2001 metais Vilniuje lankėsi Latvijos bei Suomijos Helsinkio J. Sibelius Muzikos akademijų kuoklių ir kantelių

pedagogės surengusios meistriskumo seminarus, koncertus.

Nuo 1999 m. katedros kanklių pedagogės ir studentės dalyvauja Tarptautiniuose kanklės festivaliuose Estijoje. Šiltas bendravimas Lietuvos ir Estijos kanklininkus paskatino kurti bendrus kūrybinius projektus. Vienas jų – 2007 m. pasaulio lietuvių dainų šventės „Skambekite, kanklės“ kuriame, greta lietuviškomis kanklėmis atliekamų melodijų, skambės latvių, estų dainos ir šokiai, atliekami kuoklėmis bei kantelemis. Tai turėtų būti puikaus europinio bendravimo pavyzdys.

Kas dveji metai Latvijoje rengiamame kuoklių muzikos festivalyje 2004 m. dalyvavo katedros kanklininkės. Šio festivalio metu buvo surengta ir mokslinė konferencija. Taip pat pernai Šiauliuose surengtas I Tarptautinis Prano Stepulio kamerinių tautinės muzikos instrumentų ansamblių festivalis-konkursas, kuriame aštuoniuose amžiaus ir ansamblių sudėties grupėse varžėsi net 96 atlikėjai iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos. Liaudies instrumentų ir akordeono katedros studentai šiame konkurse rodė labai gerą profesinį pasirengimą, kurį vainikavo pasiekti puikūs rezultatai.

Katedros kanklininkės sėkmingai dalyvavo I, II ir III tarptautiniuose daugiastygių liaudies instrumentų atlikėjų konkursuose – festivaliuose Pskove (Rusija, 2001,

Ona Mikulskienė

Katedros liaudies instrumentų dėstytojų veikla dabar, kaip niekad, ryški, tampanti visos šalies liaudies instrumentų sąjungos varomąja jėga.

Antanas Smolskus (1951-2003)

2003, 2005). Apie svarų lietuvių liaudies instrumentų pripažinimą byloja ir tai, jog II konkurso žiuri vadovavo LMTA Liaudies instrumentų ir akordeono katedros vedėja prof. Lina Naikelienė. Konkurso metu surengtoje mokslinėje konferencijoje ji skaitė pranešimą „Lietuvių kanklės Sankt-Peterburge“. Lietuvos studentės visuose šiuose konkursuose nuolat užima prizines vietas.

Nuo 2002 metų LMTA Liaudies instrumentų ir akordeono katedros pedagogai bei jų studentai pagal „Socrate / Erasmus“ tarptautinę universitetinių mainų programą turi galimybę stazuotis J. Sibelius Muzikos akademijoje Suomijoje. Tai puiki proga iš arčiau susipažinti su šios šalies švietimo programomis bei individualių studijų ypatumais. Šiuo metu ten stazuoja magistrantė I. Spalinskaitė.

Vis dėlto didžiausias katedros dėstytojų ir studentų dėmesys yra skiriamas Lietuvai. Būtina paminėti bent tris rezonansinius įvairaus pobūdžio veiklos objektus, kuriuose aktyviai dalyvauja katedros pedagogai. Tai Lietuvių liaudies instrumentinės muzikos draugijos „Kanklės“ veikla, kuriai šiuo metu man tenka garbė vadovauti, šalies liaudies instrumentų pedagogų Palangos vasaros seminarai, kuriuos planuoja ir organizuoja mūsų katedros dėstytojai, pagaliau Pasaulio lietuvių dainų šventės koncertas „Skambekite, kanklės“, kuriam irgi tenka skirti labai daug organizacinių ir meninių pastangų. Apie kiekvieną iš šių darbų galima būtų daug kalbėti, apie tai yra nemažai rašyta šalies ir užsienio lietuvių žiniasklaidoje, ir mūsų draugijos leidinyje *Tautos skambesiai*. Visą

Mintys iš XI kraštotyros draugijos suvažiavimo

LIBERTAS KLIMKA

Lietuvos kraštotyrininkai gruodžio 2-ąją susirinko į XI draugijos suvažiavimą, gana svarbų netrumpoje šio kultūrinio ir pilietinio sąjūdžio istorijoje. Juk reikia rasti atsakus į laikmečio iššūkius, numatyti svarbiausias darbo gaires nuolat kintančiose sąlygose. Lietuvos kraštotyros draugijos nariai vieningai išreiškė ryžtą tęsti savo darbus, matydami tame valstybinės reikšmės prasmę. Tai ir talka mokslui, ir kultūros paveldo visuomeninė globa, ir pilietiškumo bei tautiškumo mokykla jaunimui. Kraštotyrinė veikla praityje padėjo pažadinti tautą valstybingumui, suformuoti pilietinę visuomenę nepriklausomoje valstybėje, išgyventi totalitarinę sistemą, subrandinti atgimimo dvasią. Reikalinga ji ir šiandien...

Kraštotyros sąjūdis išaugo iš poreikio sukaupti nacionaliniam mokslui reikalingų žinių iš įvairių tautos materialinės ir dvasinės kultūros bei gimtinės aplinkos sričių. Jo užuomazgos jau pastebimos XIX a. pradžios Vilniaus universitete, kai buvo sudarytas profesorių komitetas tokiai veiklai koordinuoti. Tačiau konkrečiai apibrėžtus tikslus krašto ir tautos tyrinėjimai įgavo XIX a. pabaigoje, kylant nacionalinės savimonės atgimimo bangai. Kraštotyros uždavinius bei kryptis suformavo negausi to meto inteligentija, mokslo žmonės. Aušros ir Varpo straipsniai, dr. J. Basanavičiaus ir jo talkininkų kreipiniai, raginantys domėtis tautos ir valstybės istorija, branginti ir rinkti ją liudijančias relikvijas, rado palankią terpę – savo kalbos, tautinio orumo stogo ginti ir didžiąją tautos dalį – kaimo žmones. Įkvėpimas praktinei to meto kraštotyros veiklai buvo paties tautos patriarcho nuveik-

ti darbai – archeologiniai tyrinėjimai, rūpestis istorijos paveldo paminklų išlikimu, sudaryti ir spausdinti tautosakos rinkiniai, teorinės tradicinės kultūros interpretacijos.

Kraštotyros sąjūdis labai plačiai išsivystė atgavus nepriklausomybę: greitai pasiekta ir konkrečių rezultatų. Įsisteigę regioninės kraštotyros draugijos skubėjo rinkti istorijos, tradicinių papročių, tautosakos ir kalbos medžiagą, taip pat tautodailės ir etnografijos eksponatus po žemės reformos pradėjusiuose irti Lietuvos kaimuose. Tam tikras dėmesys buvo skiriamas ir dvarų kultūrai, supratus jos agoniją. Šiaulių kraštotyros draugija, vadovaujama teisininko Pelikso Bugailišio (1883–1965), ne tik kaupė eksponatus jos globojamam „Aušros“ muziejui (įsteigtas 1923 m.), bet ir rinko medžiagą lokalinei istorijai, archeologijai, etnografijai, toponimikai. Šiauliškiai kraštotyrininkai vieninteliai ėmėsi leisti periodinį mokslinį leidinį *Gimtasai kraštas* (1934–1943 m.). Žurnale publikuota medžiaga iki šiol yra labai svarbus šaltinis etnologijos ir lokalinės istorijos mokslams. Panevėžio kraštotyros draugija pagrindinį dėmesį skyrė tautosakos rinkimui. Telšiuose veikusi Žemaičių senovės mėgėjų draugija, vadovaujama Prano Genio (1902–1952), 1932 m. įkūrė „Alkos“ muziejų, tyrinėjo liaudies architektūrą, pradėjo užrašinėti kaimų istorijas. Alytaus kraštotyros draugija įvairiose Dzūkijos vietose ėmė rengti įdomias Senovės dienas, kurių metu buvo rodomi kaimo amatininkų darbai, kaimo gyventojų sunėsti retesni senoviniai buities rakiniai bei žemės ūkio padargai.

Muziejininkystė yra artimai susijusi ir su krašto kultūros nekilnojamojo paveldo vertybių apsauga. Šiame bare vietinės kraštotyros draugijos taip pat nemažai nuveikė. Didžiulę patriotizmo ugdymo reikšmę turėjo platus jaunimo dalyvavimas, prižiūrint archeologijos, istorijos ir tautodailės paminklus, juos tyrinėjant.

Apskritai prieškarinio kraštotyros sąjūdis išjudino krašto muziejų steigimąsi, inėse reikšmingą indėlį į Lietuvos mokslo šakų vystymąsi, tuo pačiu paskleidė visuomenėje tautos istorijos žinojimą, tautinės savasties branginimo svarbą. Ši kraštotyros sąjūdžio dvasinė potekstė labai įtakojo tautinės savimonės tapimą. Idirbio būta tokio gilaus, kad jo nesugebėjo sunaikinti 1940 m. sovietų valdžios priimti sprendimai – nutraukti kraštotyros draugijų veiklą. Aktyviausi sąjūdžio žmonės – K. Čerbulėnas, M. Čilvinaitė, S. Daunys, J. Dovydaitis, P. Galaunė, J. Mickevičius, J. Petrulis, V. Vaitiekūnas ir

daug kitų tęsė kraštotyros veiklą pavieniui. M. Alseikaitė-Gimbutienė, A. Mažiulis, J. Balys ir kiti, pasitraukę į Vakarus, net ir toli nuo Lietuvos kraštotyrinę patirtį panaudojo savo mokslo darbuose. J. Balys, pavyzdžiui, rinko tautosaką ir paprotinę medžiagą iš emigracijos senbuvų JAV.

Šiuo nelengvu ir sudėtingu tautos istorijos tarpsniu, kada jos kultūros raida buvo apgalvotai, nuosekliai ir metodiškai deformuojama, kraštotyros sąjūdžiui teko ypatingas vaidmuo. Juk sovietinės visuomenės idealas – žmogus be istorinės atminties ir tautiškumo. Sovietmečiu kraštotyros sąjūdis buvo tautinių aspiracijų pusiau legalus raiškos būdas. Šia veikla buvo įmanoma, net ir prižiūrint valdžios struktūroms, stiprinti tautos dvasią, gaivinti istorinę atmintį, jaunimui įkvėpti lietuvišybę. Labai svarbu, kad kraštotyros veiklą tuo laikmečiu pavyko išsaugoti mokyklose. 1949 m. jau buvo apie 150 mokyklinių kraštotyros būrelių, jungusių 3,000 moksleivių. Antra vertus, pradėjus agresyviai diegti sovietinę ideologiją, stiprėjo ir vidinis žmonių pasipriešinimas bei ryžtas ginti tautinę savastį.

Tokiose aplinkybėse 1961 m. buvo įkurta Lietuvos kraštotyros draugija. Ją subūrė žmonės, iš esmės vadovaudamiesi tautotyros pirmtakų idėjomis. Oficialiai, „iš tribūnos“ buvo kalbama apie įgautą „naują socialistinę kraštotyrinę veiklos turinį“. Šis dramatismas nuolat lydėjo sovietmečio mokslininko ar visuomenininko gyvenimą: juk teko formaliai paklusti primestajai ideologijai, formaliai vertinti tiriamus visuomenės reiškinius „klasiniu požiūriu, vadovaujantis marksistine-leninine metodologija“.

„Chruščiovinio atšilimo“ metais kraštotyrinė veikla išsiskleidė ypatingai prasmingai... 1963–1970 m. organizuotos kompleksinės ekspedicijos Vilniaus krašte tapo vienu reikšmingiausių Lietuvos kraštotyros draugijos darbų. Jų vadovai N. Vėlius, Č. Kudaba, A. Tyla, V. Milius, A. Vidugiris, R. Kunskas, K. Grigas, pasitelkę per 100 įvairių specialybių žmonių bei studentų, kasmet išvykdavo į kaimus ir miestelius vadinamais „lauko tyrimams“. Nekalbant apie mokslinius rezultatus, ekspedicijos buvo puiki tautiškumo ugdymo mokykla. Daugybei jaunų žmonių tos ekspedicijų vasaros padėjo suvokti tautos istoriją, pažinti tautos dvasinės kultūros vertybes, pamilti gimtinės gamtą: apskritai visam gyvenimui suformavo vertybių skalę. Vakaronės su kaimo žmonėmis, atrastų puikių liaudies dainininkų, pasakorių ir muzikantų, tautodailininkų audėjų bei visų kitų amatų mokovų pristatymas Vilniuje, jų gyvenimo ir darbų iškėlimas paskatino dar vieną labai reikšmingą judėjimą, tokį svarbų tautiškumui išlaikyti – folklorinių ansamblių steigimąsi. 1980 m. surengtas pirmasis etnografinių ir folklorinių ansamblių, dainininkų, muzikantų ir šokėjų konkursas „Ant marių krantelio“ turėjo gražų tęsinį. Vargu, ar šiandien galėtume džiaugtis galį skleisti sau ir pasauliui senąją tautos paveldą kelių tūkstančių folkloro ansamblių programomis, jeigu ši veikla nebūtų prasidėjusi kaip tik tada, kai ėmė visiškai eizėti tradicinės gyvenimo pamatas, kai vis mažiau prielaidų beliko natūraliai gyvuoti tradicinei kultūrai. Antrasis kompleksinių ekspedicijų rezultatas – išleistos lokalinės kraštotyros monografijos, aprašantios atskirų krašto vietovių gamtą, istoriją, etnografiją, visuomeninį gyvenimą, pateikiančios tautosakos pavyzdžių.

Kraštotyros draugija sovietmečiu neužmiršo ir dar vieno svarbaus pirmtakų veiklos baro – muziejininkystės. Praužęs Antrasis pasaulinis karas, prievartinė kaimo kolektyvizacija, diegia-

Pradėjus agresyviai diegti sovietinę ideologiją, stiprėjo ir vidinis žmonių pasipriešinimas bei ryžtas ginti tautinę savastį.

ma jaunimui sovietinė ideologija iš esmės ardė tradicinę gyvenseną, smarkiai keitė žmonių vertybines nuostatas. Tuo metu, kai valstybiniai muziejai ekspozicijose turėjo didžiąją vietos dalį užleisti oficialinei socialistinės santvarkos privalumų demonstracijai, visuomeniniai muziejėliai gelbėjo nuo pražūties kultūros vertybes ir įdomiai jas eksponavo. Ypatingos pagarbos nusipelnę mokykliniai muziejiniai kampeliai, nes jie tapo kraštotyros veiklos centrais; jiems vadovavę mokytojai išugdė būrį jaunų žmonių, pratęsusių jų darbą.

Nuo 1968 m. Lietuvos kraštotyros draugijos sudėtyje veikė Kalbos sekcija; ji ne tik konsultavo kalbos klausimais, bet ir leido tęstinį leidinį, kurį vėliau pakeitė žurnalas *Mūsų kalba*. Visuomenės tiesiog graibstomos buvo ir šios sekcijos parengtos puikios knygelės lietuvių kalbos klausimais. Ir dar reikia paminėti Kraštotyros draugijos talką Lietuvių kalbos ir tautosakos institutui. Per keletą metų iš eilės organizuotas kalbos ekspedicijos buvo surinkta daugybė medžiagos tarmių žodynui ir vietovių vardynui. Ekspedicijose dalyvavo šimtai mokytojų, bibliotekininkų, studentų ir moksleivių, – taip plačiai į prasmingą tautos kultūrai veiklą visuomenė dar niekada nebuvo susitelkusi. Kalbos sekcijos kūrėsi visoje Lietuvoje, jų veiklos credo – puoselėti gimtąją kalbą, jos tarmes, išskirti iš užmaršties kalbai, tautos kultūrai nusipelnusius žmones, pagerbti jų

atminimą.

Atskirai verta paminėti ilgąmetę Vilniaus universiteto akademinio jaunimo kraštotyros klubo „Romuva“ veiklą. Įkurtas 1970 m., klubas tapo ta vieta, kur rinkdavosi studentai ir dėstytojai, branginę etninę kultūrą, mėgę liaudies dainas, norėję dvasiškai pasipriešinti sovietizacijai.

Pasibaigus „chruščioviniam atšilimui“, kraštotyrininkų veiklą vis kiekiau ėmė varžyti kompartijos ideologai ir jos represinės struktūros. Praradimų būta įvairių – nutrauktos kompleksinės ekspedicijos, susilpnėjo draugijos leidiniai, turėję didesnę dalį apimtų skirti ideologiškai angažuotiems straipsniams. Draugijos veikloje radosi perdėtos pompastikos ir liaupsų režimui. Tačiau stiprioji kraštotyros prigimtis nepasidavė, kompartija taip ir nesugebėjo paversti šio judėjimo paklusniu savo įrankiu.

Atgimimo metais kraštotyros judėjimas tuojau pat atsisakė bet kokių ideologinių suvaržymų, instrukcijų. Darbuose atsirado daugybė anksčiau draustų ir naujų temų – tarpukario visuomeninių organizacijų istorija, bažnytinė veikla, religinės konfesijos, pokario rezistencinis judėjimas, partizaninis karas, disidentinė veikla, pokyčiai visuomenėje atstacius nepriklausomybę, privataus ūkio ir verslo tapsmas ir t. t. Vėl tęsiamos kompleksinės ekspedicijos, atgaivinta leidybinė veikla, – iš spaudos nuolat pasirodo ne tik lokalinės monografijos, bet ir almanachas *Mūsų kraštas*

(išleista 14 numerių). Dabar pagrindinis kraštotyros veiklos bruožas – formuoti atskirų vietovių tyrinėjimo grupes, įtraukiant vietos žmones, panaudojant surinktą medžiagą mokyklose, kultūros darbe, skatinant išryškinti ir gaivinti vietos tradicijas bei papročius, žinoti savo kraštui dirbusių žmonių gyvenimą ir veiklą. Galima tarti, kad tuo savotiškai pratęsimos tarpukario kraštotyros draugijų veiklos tradicijos. Šiuo sudėtingu ir nelengvu persitvarkymo laikotarpiu draugijos darbą sumani ai ir pasiaukojamai vairavo pirmininkė Irena Seliukaitė. Daug kur sovietmečio Kraštotyros draugijos padaliniai transformavosi į atskiras kultūrines draugijas, pasikeitė jų pavadinimai, bet išliko veiklos esmė – dirbti savo kraštui, jo moksliniam pažinimui, istorinei atminčiai, etninės kultūros išsaugojimui. Lygiai ir darbo metodai – ekspedicijos, individualus darbas; o rezultatas – knyga, muziejaus ekspozicija, įamžinta kraštui nusipelnusių asmenybių atmintis, sutvarkyta paminklo ar memorialinės vietos aplinka ir t. t.

Ypatingai Lietuvą sujūdino viena Kraštotyros draugijos akcija: rinkti kaimų (pirmiausia išnykusių ir benykstančių) istorijas. Keletą kartų pabandžius darbus sudėti į respublikines parodas ir išaiškinti geriausius, ši veikla įsisiūbavo, įtraukė didžiulį skaičių žmonių, netgi nelaikančių savęs kraštotyrininkais. Išėjo iš kaimo, dirbantys ir pen-

sininkai laiko savo pilietine pareiga užfiksuoti ateities kartoms gimtojo kaimo istoriją. Kaimo istorija gula ne tik į popierių, jos rašymas paskatino burtis bendruomenes, ne tik vienkartiniam susitikimui, bet ir platesnei visuomeninei, kultūrinei veiklai. Niekas šiandien nesuskaičiuos, kiek kaimų istorijų jau išėjo knygomis, gražią iniciatyvą parodžius *Valstiečių laikraščio* leidyklai. Kaimų istorijas skaito senas ir jaunas, jos labai reikalingos ateičiai.

Tik pilietinė visuomenė, suvokianti savo veiklos prasmę, grindžianti ją tautos patirtimi, gali laisvai modeliuoti savo ateitį. Kraštotyros veikla tam suteikia didžiulį galimybių, todėl ji taip savaimingai gyvuoja visoje Lietuvoje. Labiausiai šio judėjimo sklaidą reikia stiprinti Lietuvos mokyklose. Susirinkę į atskaitinį suvažiavimą kraštotyros entuziastai konstatavo, kad laikmetis reikalauja lankstinės organizacinės veiklos formos, todėl nutarta atgaivinti kraštų draugijų tradiciją. Juo lab kad pastaraisiais metais tokia forma jau išbandyta ir visiškai pasiteisino. O metodiniams darbo klausimams spręsti pravartu turėti bendrą asociaciją. Jos pirmininku išrinktas Lietuvių liaudies kultūros centro darbuotojas Aleksandras Sidlauskas. Šiandienos kraštotyros strateginiai tikslai iš esmės liko tie patys, nes globalizacijos iššūkiai aktualizuoja tautinės savimonės ir patriotizmo ugdymo svarbą.

Atgimimo metais kraštotyros judėjimas tuojau pat atsisakė bet kokių ideologinių suvaržymų, instrukcijų.

Caravaggio: „dance macabre“, kuriame laimi gyvenimas

MONIKA BONČKUTĖ

Praeinant šventinėms ir proginėms parodoms ir viskam tarsi grįžtant į savo vėžes, ir vėl noriu priminti (o galbūt ir supažindinti) su tuo, ką nesunku „praziūrėti“. Nenustebčiau, jog daug kam nežinoma, kad Čikagoje, 820 North Michigan Avenue, pačiame pagrindinės miesto gatvės apsipirkimo smaigalyje, išsikūrus Loyola universiteto menų muziejus (Loyola University Museum of Arts, LUMA). Jame iki vasario 11 dienos veikia svarbi paroda, kurios, jei mėgstate klasikinę tapybą, tiesiog negalima praleisti: „Caravaggio: unna mostra impossibile“.

Ši paroda svarbi ir verta dėmesio dėl kelių priežasčių. Tai pirmoji pasaulio (taip, pasaulio!) istorijoje menotyrininkų patvirtinto viso italų dailininko Caravaggio korpuso (darbų visumos) paroda. Be to, ši LUMA paroda yra svarbus įrodymas, kaip šiuolaikinės technologijos gali ne griauti ir konkuruoti, bet padėti klasikinio meno eksponavimui ir sklaidimui. Taip yra dėl to, kad pagrindinėje LUMA galerijoje keliose du aukštus apimančiose salėse eksponuojami paveikslai nėra nei Caravaggio originalai, nei jų kopijos tradicine šio žodžio prasme. Italų televizijos RAI-Radiotelevisione Italiana bei Regione Campania dėka, čikagiečiams suteikta neeilinė galimybė įvertinti, skaitmeniniu būdu geriausių pasaulio specialistų nufotografuotus visus Caravaggio paveikslus. Tačiau tai nėra šiaip sau fotografijos ar tradicinės reprodukcijos.

Geriausiomis profesionaliomis fotokameromis nufotografuotus, tiksliai originalus savo dydžiu atitinkančius skaitmeninius paveikslų vaizdus, specialistai perkėlė ant apšviestų stiklo plokščių ir jas įrėmė. Nors ir esu skeptiška bet kokio „neautentiško“ meno, ypač visokių rūšių reprodukcijų, atžvilgiu, turiu pripažinti, kad šių kopijų kokybė – stulbinanti. Manau, kad drąsiai galima teigti, jog tai ištis kažkas, kas atsiduria tarp originalo ir tradicinės reprodukcijos. Idealiai išlaikyti Caravaggio kūrybai taip svarbūs šešėliai, taip pat nepriekaištingai atkartojama, kiekvienos drobės tekstūra bei kiekvieno potėpio struktūra. Skaitmeninės fotografijos bei apšvietimo dėka atrodo, kad prieš akis – tikra drobė, o ne ant stiklo perkeltas jos atvaizdas. Be abejo „apgaulė“ paaiškėtų tokį paveikslą palietus, taip pat, žinoma, nėra ir ištaipytai drobei būdingo kvapo. Tačiau, reikia pripažinti, kad tai tikrai subtili ir dėmesio verta

„apgavystė“.

Kaip jau minėjau, skaitmeninės paveikslų kopijos atitinka originalų dydį, kas labai svarbu didžiausių Caravaggio darbų atveju, nes, sumažinus jų apimtį, neišvengiamai sumenkėtų jų daromas įspūdis. Galiausiai, technologijos naudai byloja tai, kad šis naujoviškas būdas yra vienintelis, kuris leidžia susipažinti su visa Caravaggio kūryba vienoje parodų salėje. Turint omenyje tai, kad Caravaggio yra vienas žymiausių dailininkų bei tai, kad jo paveikslų originalai (ir net vertingiausios tradicinės kopijos) išbarstyti po visą pasaulį skirtingų privačių bei valstybinių savininkų kolekcijose, neįmanoma įsivaizduoti, kad tokia paroda apskritai galėtų įvykti.

„Una mostra impossibile“ svarbi ne tik dėl ypatingo technologijų panaudojimo. Visų pirma, ši paroda ypatinga tiek, kiek ypatingas žymiausias iškart po Michelangelo gyvenęs dailininkas bei jo kūryba.

Caravaggio buvo pakrikštytas Michelangelo Merisi, tačiau vėliau vadinosi miestelio, iš kurio buvo kilusi visa jo šeima, vardu – Caravaggio. Meno kritikų jis laikomas baroko pradininku. Tai tampa akivaizdu, apsilankius parodoje: Caravaggio, nors ir liko ištikimas klasiškinėms religinėms temoms, tačiau įprastus veikėjus bei scenas traktavo naujai – barokiškai; kitaip sakant, Caravaggio formos prasme neidealizavo žmogiškųjų patirčių. Tačiau dėl to jokių būdu negalima teigti, kad dailininkas buvo mažiau gilus. Greičiausiai – priešingai. Be ne populiariausias daugelyje Caravaggio paveikslų atsikartojantis veikėjas – šv. Jonas Krikštytojas, vaizduojamas kaip be galo žmogiškas, neidealizuotas, tačiau aiškiai patrauklus jaunas vyras. Toks požiūris netgi kančios scenoms suteikia papildomų prasmų. Apskritai

Caravaggio. „Amor Victorious“.

LUMA galerijoje keliose du aukštus apimančiose salėse eksponuojami paveikslai nėra nei Caravaggio originalai, nei jų kopijos tradicine šio žodžio prasme.

Caravaggio paveiksluose vyrai–vyriški, moterys–moteriškos, vaikai–vaikiški, seni žmonės – pasenę. Tai, kaip žinia, buvo nemenkas iššūkis tuo metu absoliučiai nuo Bažnyčios užsakymų priklausomam menininkui, todėl nenuostabu, kad Caravaggio kūrybą bei gyvenimą lydėjo skandalai, pavydas, tačiau taip pat ir ankstyva šlovė.

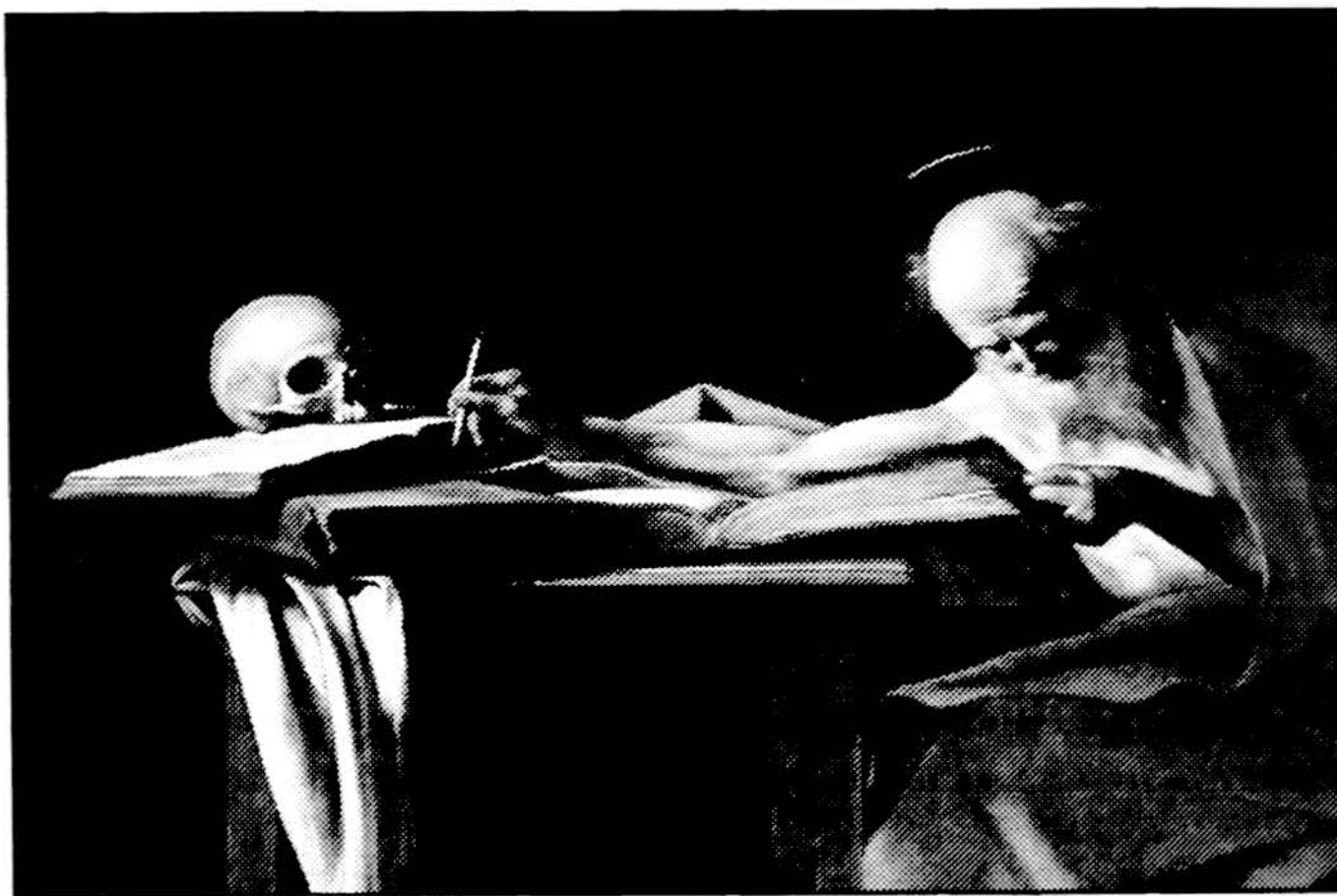
Temperamentingas ir jautrus menininkas garsėjo bohemišku gyvenimo būdu: pasakojama, kad jis nevengęs išgerti, buvo linkęs į azartinius žaidimus, o paveikslams pozuoti kviesdavosi savo sugėrovus bei laisvo elgesio moteris. Beje, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad Caravaggio, nors daugeliu kūrybos aspektų buvo novatorius, vienu atveju liko senamadiškas: tapė tik iš natūros. Kita vertus, niekas negali pasakyti, kad jam trūko vaizduotės: tai liudija ir techniniai sprendimai (šviesos/šešėlių panaudojimas) bei

tematiniai–kompoziciniai elementai (keliose jo paveiksluose vaizduojama kruvina nukirsta Jono Krikštytojo galva, kuri drauge yra ir dailininko autoportretas).

Ir taip neramų dailininko gyvenimą dar labiau sutrukdė nelaimė: besiginčydamas dėl žaidimo rezultato jis, neva gindamasis, nukovė vyrą. Vengdamas gresiančios mirties bausmės, Caravaggio pabėgo iš Romos: pradžioje į Naples, po to – į Maltą. Tremties periodu jis nutapė bene tamsiausius savo paveikslus, taip dar kartą įrodydamas savo novatoriškumą: į religinės tematikos, tam tikra prasme iš anksto surežisuotus, paveikslus įterpdamas savo dvasinės būsenos koloritą.

Po kelių metų Caravaggio pavyko gauti popiežiaus atleidimą, ir jis galėjo sugrįžti į Romą. Deja, įvykus klaidai, jis buvo sulaikytas ir dviem dienom uždarytas į kalėjimą. Tuo metu į sostinę turėjęs plaukti laivas pajudėjo, nuplukdydamas visus dailininko daiktus. Išleistas į laisvę, Caravaggio atsidūrė gatvėje, be daiktų ir be skatiko kišenėje. 1610 m. liepos 18 d., praėjus vos keletai dienų po to, kai tolumoje matė nuplaukiantį laivą su visu savo turtu, dailininkas sukniubo jūros pakrantėje ir nebeatsikėlė.

Pakilimas ir nuosmukis, grožis ir bjaurumas, jaunystė ir senatvė, erotiškumas ir dvasinė ekstazė Caravaggio paveiksluose supinta į neatsiejamą vienybę – barokinį (ankstyvąjį) „dance macabre“, kur vis dar nugali gyvenimas – kaip bene išpūdingiausiame dailininko darbe, kur dar leidžiama žaisti antikiniiais motyvais – „Amor Victorious“.

Caravaggio. „Sv. Jeronimas“.

LEIDINIAI

Vietnamo karo odisėja

2005 m. vasarą buvo išleista leitenanto pulkininko Dominiko Nargelės, USMC, autobiografija *From Immigrant to U. S. Marine*. Autorius knygą skiria komunizmo ir terorizmo aukoms atminti. Viršelyje suminėti miestai: Kaunas, Dresden, Quantico, DaNang, Potsdam, Santo Domingo – vietos, turėjusios įtakos Nargelės gyvenimo odisėjoje.

Tiems, kurie prisimena Vietnamo karo laikotarpį, ši knyga bus ypač reikšminga. Apie trečdalis Nargelės knygos yra jo 1965-1966 metų Vietnamo dienoraštis. Tuo metu Cleveland *Dirva* ir New York *Vienybė*, žurnalisto Vytauto Meškausko dėka, paskelbė šios kronikos, ištraukas. Po keturiasdešimt metų turime šio narsaus JAV marino (jūrų pėstininko) biografijos knygą. Šiandien bibliotekų lentynose randama įvairių kairiosios krypties Vietnamo karo aprašymų, smerkiančių JAV politiką ir palankiai vertinančių komunistus. Ši Nargelės knyga, stebėtinai pagrįsta faktais, atmeta komunistų istorikų skleidžiamą melą.

Dominikas Nargelė gimė Kaune, dar nepriklausomoje Lietuvoje. Tėvas Domininkas Nargelavičius buvo žinomas advokatas, motina Aleksandra, kilusi iš Latvijos, dirbo muzikos konservatorijoje. 1941 m. Nargelavičiai vos paspruko nuo bolševikų NKVD, atvykusių jų areštuoti savo namuose. 1944 metais šeima pasitraukė į Vokietiją, apsistodama Drezdene. Dominikas patyrė siaubingą sąjungininkų bombardavimą, per tris naktis sunaikinusį Dresdeną, bet stebuklingai su tėvais išliko gyvas. Toliau tremtyje gyveno stovykloje prie Muencheno. Nargelė kaltina prezidentą Roosevelt, susibičiuliusį su „Dėde Juozu“ Stalinu, kad pusė Europos buvo atiduota komunizmo vergijai.

1951 m. Nargelavičiai emigravo Amerikon, įsikurdami Brooklyn. Čia baigęs mokslus, Dominikas pradėjo studijas Columbia University. Jį labai nuvylė kairiųjų pažiūrų profesorai, paskelbę šventę Kubos sukilėlio Fidel Castro apsilankymo progą. 1957 m. Nargelė prisirašė prie kariuomenės National Guard rezervo, dar tebetęsdamas studijas. Buvo sunku suderinti laiką tarp studijų ir savo darbo, tada 1961 m. Nargelė įstojo į JAV Marine Corps akademią Quantico, Virginia. 1962 m. Sovietų Sąjunga pradėjo branduolinių raketų įrengimus Kuboje. Prezidentas Kennedy išpejo Chruščiov atšaukti raketas, paskelbdamas karantiną Kubai. Spalio krizės metu Nargelė jau buvo JAV marinas, kariškų laivų vilkstineje netoli Kubos, pasiruošęs galimam žygiui prieš Havaną.

1964 m. Nargelė tobulinosi karininko specialybėje Marine Corps akademijoje Camp Pendleton, CA. 1965 m. birželį JAV Marinių antrojo bataliono 9-tas pulkas laivu atvyko į DaNang, Vietname. Nargelė šiame batalione vadovavo ryšių (communications) kuopai. Jų misija buvo: 1. apginti DaNang sritį, didumu antra Vietnamo miestą, nuo Šiaurės Viet-

namo armijos įsiveržimo per DMZ – demilitarizuotą zoną; 2. surasti ir sulaikyti vietkongą (komunistus), ir sunaikinti jų ginkluotę; 3. prarasti pacifikacijos programą.

Prie marinių buvo paskirti ARVN (Vietnamo Respublikos armijos) pagalbiniai daliniai. Liepos mėnesį mariniai atliko šlavimo operaciją, išvalydami minas, vietkongo tuneles ir slėptuves. Priešas buvo nematomas, apsirengęs civiliais rūbais ir netikėtai užpuoldavo anksti rytais. Vietkong buvo aprūpinti sovietų gamybos kulkosvaidžiais, AK-47 „kalnašnikov“ tipo automatais, ir raketomis. Prasidėjus lietingam sezonui, mariniai patruliavo ryžių laukus, kad derlius nepatektų į priešo rankas. 1966 m. pradžioje įvykdyta „Operation Double Eagle“, kurioje marinių kuopa, malūnsparniu nuskraidinta į šiaurės-vakarų kalnus. Ten Nargelės kuopa tris dienas kovojo žiauriame susirėmime su NVA (Šiaurės Vietnamo) kariais. Mariniai pastebėjo, kad priešas, lydėjęs aukšto ūgio vyrai, patarėjai iš Sovietų Sąjungos.

Nargelė, atlikęs karinę tarnybą, pelnė JAV „Purple Heart“ medali. Vietnamo premjeras Nguyen Ky apdovanojo 9-tą Marinių pulką Vietnamo Kryžiaus ordinu, taip pat prezidentas Lyndon Johnson įteikė žymenį už drasą ir gerai atliktas pareigas, kovojant prieš Šiaurės Vietnamo agresiją.

Sugrįžęs Amerikon Nargelė dvejus metus dirbo Pentagone, Marinių personalo skyriuje. Jam kasdien buvo raportuojama apie operacijų Vietnamo padėtį. Jis labai pasipiktino JAV žiniasklaidos šališkais pranešimais iš Vietnamo, pvz., CBS televizijos korespondentas Morley Safer paprašęs kareivio pozuoti nuotraukai prie trobos su „Zip“ žiebtuvėliu rankoje. Iš to CBS sukūrė melagingą reportažą, būk tai JAV kariai degina vietnamiečių trobas. Tai prisidėjo prie negatyvaus Johnson politikos įvaizdžio ir Amerikoje išprovokavo demonstracijas prieš karą.

Nargelė, gerai suprasdamas komunistų kėslus, paprašė paskyrimo antrai tarnybai Vietnamo, kur jis būtų naudingesnis savo specialybėje. 1969 pavasarį grįžo į Vietnamą dirbti kovos operacijų centre. Jam buvo pavesta saugoti operacijų centrą nuo naktinių užpuolimų. Komunistų taktika buvo pulti naktimis panaudojant raketas, kurias jie nešiojo prisirišę ant nugaros.

Tų metų lapkritį prezidentas Nixon, ištesėdamas pažadą vietnamizuoti karą ir mažinti JAV įgulas, dalį marinių atšaukė iš Vietnamo. Nargelė buvo išsiųstas į Filipinų

Respubliką, Subic Bay. Už tarnybą Vietnamo Nargelė apdovanotas eile žymenų, įskaitant JAV Laivyno kovos „V“ pagyrimą.

Po metų Nargelė buvo paskirtas tarnauti JAV kariškoje „Liaison“ misijoje Potsdame, Rytų Vokietijoje, JAV Laivyno atstovu. Pareigos buvo stebėti sovietų ir Varšuvos pakto karinius manevrus, fotografuoti karinę įrangą. Nors jis dėvėjo marinių uniformą ir vairavo oficialų JAV automobilį, Nargelė buvo dažnai rusų arba vokiečių sulaikytas ir apkalintas šnipinėjimu. Tarsi kokiam James Bond filme, jam pavykdavo išsisukinėti ir pasprukti nuo komunistų. 1972 m. prie Drezdno, Nargelėi bestebint sovietų karių permainą (rotation), policija pradėjo jį sekti. Nargelė savo „Fordą“ įsuko į mišką, kur siaurame vieškelyje juos pametė. Bematant jį pradėjo vyti motociklistai, devintys švarkus su prisiūtais numeriais. Pri-

Ltn. plk. Dominik G. Nargelė, USMC, išėjo į pensiją 1985 metais.

siartinus paaiškėjo, kad jie ne policija. Kelio pakraščiuose žmonės garsiai šaukdami ragino juos greičiau važiuoti. Tik tada susivokė, kad jis motociklų lenktynėse. Iš minios pasigirdo balsai: „Žiūrėk į amerikiečius, valio Amerikai!“

Glaudžiai bendradarbiaujant su NATO, JAV misija buvo raktis sovietų okupantams. 1973 m. Nargelė vadovavo žvalgų grupei, ištirti ar sovietai turi įrengę taktines bran-

Nukelta į 8 psl.

FROM IMMIGRANT TO U.S. MARINE

Kaunas-Dresden-Quantico-Da Nang-Tam
Ky-Potsdam-Santo Domingo

It was the highest honor and privilege to serve our country.

An Autobiography By
LtCol Dominik George Nargele USMC (Ret)

Liaudies instrumentų ir akordeono katedra

Atkelta iš 3 psl.

Šią iš esmės visuomeninę veiklą galima būtų vainikuoti sparnuota fraze: „Kanklės – tai Lietuva“. Viską, ką mes darome kanklių sąjūdžio gretose, iš esmės yra kartu ir meilės dedikacija Lietuvai, jos tautinei kultūrai.

Daugelyje šalies muzikos ir meno mokyklų yra liaudies instrumentų skyriai, kuriuose vaikai įgyja pradinės muzikavimo birbynėmis ir kanklėmis žinias, kartu susipažįsta su mūsų tautinio meno unikalumu, krašto tradicijomis, koncertuoja šalyje ir užsienyje, dalyvauja Pasaulio lietuvių dainų šventėse – reikšmingiausiame mūsų tautinio meno renginyje, įtrauktame į UNESCO pasaulio šedevrų sąrašą.

Vis dėlto pastaraisiais metais muzikos mokyklose besiklostanti situacija kelia tam tikrą nerimą. Ne vienoje mokykloje priverstinai mazinami liaudies instrumentų pedagogų krūviai, tuo pačiu mažinamas ir vaikų priėmimas į birbynės ir kanklių specialybes. Sensta mokyklų turimi liaudies muzikos instrumentai, o naujiems instrumentams, taip pat ir specialybės vadovėliams lėšų ne skiriama.

Daugeliu atveju papildomos lėšos skiriamos kitų, pvz., fortepijono, pučiamųjų ir kitų skyrių plėtrai, bet ne tautinės muzikos puoselėjimui. Dažniausiai viskas priklauso nuo mokyklų direktorių požiūrio ir simpatijų liaudies instrumentams. Samoningai mažinant jaunimo susidomėjimą tautine muzika, kyla abejonės dėl mūsų tautinio savitumo ateities.

Kasmet Lietuvos muzikos ir teatro akademiją baigia perspektyvūs liaudies instrumentų pedagogai ir atlikėjai, dažnai pelnę ir tarptautinį pripažinimą. Kaip tik jie galėtų tęsti prieš 60 metų pradėtą liaudies instrumentų puoselėjimo darbą. Žinoma, jeigu šalies muzikos mokyklose bus formuojama dirva jų pedagoginei ir kūrybinei veiklai.

Būtent studentų, o vėliau absolventų, kūrybinės veiklos skatinimas turėtų tapti visų mūsų katedros dėstytojų veiklos imperatyvu. Viską, ką jaunimas turi matyti gyvus koncertuojančius liaudies instrumentininkus, tik tuomet jie pajus mūsų tautinių instrumentų skambesį, dvasią, galbūt ir patriotinį šauksmą. Liaudies instrumentinė muzika turi būti skambanti muzika – mokykloje, viešuose koncertuose, galbūt bažnyčioje, pagaliau per radiją ir televiziją. Tik tokiu būdu galima bus skatinti vaikus ir jaunimą domėtis tautiniais instrumentais, pasirinkti juos iš pradžių kaip mėgsatmą užsiėmimą, o vėliau ir kaip gyvenimo kelią.

Štai čia ir priartėjame prie konkrečių valdžios veiksmų, kuriuos, tikimės, jis anksčiau ar vėliau turėtų padaryti. Pirmiausia, po du dešimtmečius trukusių kalbų laikas vieno ar kitokia forma įteisinti nors vieno liaudies instrumentų kolektyvo profesionalų statusą. Argumentų jam steigti tikrai gausu: tolydžios muzikinės kultūros plėtros poreikis, tautinių instrumentų (nacionalinio simbolio!) prestižo stiprinimas, atlikėjų veiklos skatinimas, tautinės muzikos propagavimas.

Juk bent 8–10 profesionalių atlikėjų grupė puikiai galėtų reprezentuoti tautinį meną ten, kur nebūtina kokio nors didelio ansamblio, pvz., „Lietuvos“ sudėtis, jeigu apribotos nuvykimo galimybės, pasirodymo sąlygos ir aplinka arba numatytas specifinis koncerto tikslas, pvz., parodų atidarymuose, verslo pristatymuose, taip pat mokyklose, pristatant klasikinę lietuvių muzikos palikimą, taigi visur, kur reikalingi subtilūs kanklių ir birbynių skambesiai, tautinės muzikos akordai, tautinės kultūros dvasia.

Lietuva Europoje yra beveik unikali tautinių muzikos instrumentų plėtros šalis. Tą ne kartą teigė Baltijos šalių specialistai, atvykstantys į tarptautinius J. Švedo konkursus, Dainų švenčių kanklių muzikos koncertus. Taigi subtiliais kanklių ir birbynių skambesiais reikėtų didžiuliotis. Kaip tik tokio prestižo vardan ir būtina steigti profesionalią kamerinę liaudies muzikos instrumentų grupę. Garbiausi Lietuvos kompozitoriai neatsisako sukurti kūrinių kameriniams tautinių instrumentų ansambliams. Taip pat sukaupias nemažas ir Lietuvos muzikos klasikų bei pasaulinės muzikos aranžuotų fondas. Be to, turime visą plejadą puikių dainininkų solistų, kurie galėtų dalyvauti šios grupės koncertuose.

Visos šios mintys turėtų būti pagaliau išgirstos aukštuose mūsų kultūros ir valstybės valdžios sluoksniuose. O pradžia ta pati valdžia turėtų suprasti, kad ir esamomis sąlygomis Lietuvos reprezentacijai privalu pasinaudoti ir esamomis liaudies instrumentinės muzikos pajėgomis. Spaudoje buvo rašyta apie valstybinių švenčių minėjimus, kurių meninei daliai samdomas operos orkestras, baletas, choras, kur dainininkai dainuoja XIX a. itališkas arijas, šokamos klasikinių baletų ištraukos. Visiškai nesuprantama, kodėl tokioms progoms nepasikviečiami liaudies instrumentininkai ar visas liaudies instrumentų orkestras? Tarytum mes patys gėdymės savo tautinės kultūros ir dar nacionalinės šventės be jų neišsivaizduojamos.

Šiuo metu šalyje „pučia dūdas“ ar ne dvylika valstybinių pučiamųjų orkestrų (kartu su kariniais). Tuo tarpu keliems ar keliolikos liaudies instrumentininkų būriui pinigėlių niekaip neatsiranda. Aišku, kad negatyvus kai kurių kultūros valdininkų nusiteikimas prieš šią muziką yra lemiamas tokios subsidijos stabdys.

Repertuaro problema irgi yra aktuali. Kultūros ministerijos premijos už geriausius kūrinius liaudies instrumentams nejučiomis išnyko jau prieš dešimtmetį. Tuo pačiu praktiškai dingio ir nauji lietuvių kompozitorių orkestriniai kūriniai. Argi tie keli tūkstančiai premijinių litų imtų ir nustekentų valstybę?

Norėčiau baigti šį pranešimą vis dėlto aukštesnėmis frazėmis. Lietuva – tai ne tik visų mūsų, bet ir kanklių, birbynių puikaus skambesio tėvynė. Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Liaudies instrumentų ir akordeono katedra skirs visas jėgas ugdyti tautinės kultūros daigus – kvalifikuotus liaudies ins-

trumentų specialistus, nes grodami kanklėmis ir birbynėmis, mokydami jais groti vaikus ir jaunimą, kviesdami žmones į koncertus pasiklausyti jų muzikos, jie skleis mūsų tau-

tinę kultūrą šalyje ir pasaulyje. O tik tautine kultūra remdamiesi, mes išliksime kultūriškai ir dvasiškai oriais žmonėmis ateities Europoje. ☉

Karo odisėja

Atkelta iš 7 psl.

duolines raketas prie Wittenbergo. Jie stebėjo ir fotografavo sunkvežimių koloną, vežančią SCUD raketą, apdengtas žaliais užvalkalais. Su radiacijai, matuoti aparatais jie nustatė, kad iš tikrųjų jos branduolinės sudėties. Grįžęs į Berlyną, Nargelė davė pranešimą JAV pareigūnams.

1973 m. JAV kariai buvo atšaukti iš Vietnamo, pagal Paryžiaus taikos sutartį. JAV Kongreso nutarimu, kasmet parama Vietnamo gynbai buvo mažinama per pusę, tuo tarpu Šiaurės Vietnamas plėtė ginklų ir paruošė 11 divizijų būsimam Saigono puolimui. Sulaužydama taikos sutartį, šiaurės Vietnamo armija tankais puolė taikingą Vietnamo Respubliką. Visi žinome 1975 m. pavasario tragediją, kai tūkstančiai vietnamiečių evakuavo Saigoną bėgdami nuo komunistų. Kur buvo JAV karo protestuotojai, kai ne tik Vietname, bet Laos ir Kambodijoje, komunistai įvykdė vieną didžiausių XX amžiaus nusikaltimų, pradėjo žmonių persekiojimą ir genocidą? Vien Kambodijoje Pol Pot režimo Khmer Rouge gaujos mirties stovyklose nužudė per du milijonus žmonių.

Po komandiruotės Vokietijoje, Nargelė studijavo Georgetown universitete, įsigijo doktoratą. 1982 m. Nargelė paskirtas būti JAV Laiyno ir Gynybos departamento atašė Dominikos Respublikai. Vos mėnesiui ten praėjus, Dominikos prezidentas Guzman nusižudė. Dominikos Respublikai, strateginėje vietoje prie Amerikos, grėsė netekti stabilumo ir tapti komunistų auka. Naujai išrinktas prezidentas Salvador Blanco buvo palankus kairiesiems, planavo atleisti dešiniųjų pažiūrų karininkus, dalyvavusius 1965 m. civiliniame kare. 1984 m. sovietų keleivinis laivas „Pushkin“ atplaukė į sostinę Santo Domingo, atveždamas dovanų komunistų partizanams – ginklų, sprogmenų ir kubiečių agentų. Tuo tarpu Demokratų partijos valdomas JAV Kongresas nebeskyrė lėšų remti Dominikos

Respublikai. Tą vasarą Santo Domingo įvyko riaušės, sukeltos Kubos agentų. Buvo apiplėšti verslininkai, išdažyti parduotuvių langai. Nei vienas Dominikos kareivis neišdavė priesaikos riaušių metu, visi pasiliko ištikimi valdžiai.

Davęs pranešimus Vašingtonui apie riaušes, Nargelė pagėidavo grįžti, į civilį gyvenimą. 1984 m. jo prašymas buvo patenkintas. Atsisveikindamas jam suruoštame priėmimo, Nargelė padėkojo prezidentui Blanco, kad jam buvo garbė tarnauti Santo Dominge, apvainikuojant 28-erių metų darbą, JAV marinuose laisvės sargyboje.

Pastaruoju laiku Int. plk. Dominikas Nargelė su žmona Ella ramiai gyvena Virginia valstijoje. Jo prisiminimų knyga parašyta epizodiškai, lengvu stiliumi. Politologai ir JAV akademikai, aklaik tikintys komunistinio Vietnamo parengta istorija, interneto svetainėse tepasiskaito Nargelės knygą. Jo kruopščiai surinkti faktai, tikslios datos ir asmenų vardai liudija šių dienų kartoms, kiek JAV kariai pasiaukoję Vietname už laisvę. Knygos epilogas Nargelė rašo, kad 2004 m. viešėjo Lietuvoje, pirmą kartą nuo vaikystės dienų. Jis džiaugiasi, kad Lietuva pagaliau vėl grįžo į Europos laisvų valstybių eiles, jos ateitis atrodo šviesi.

Dominikas Nargelė padovano JAV Vietnamo dienoraščio rankraštį Pranciškonų vienuolyno bibliotekai Kretingoje. Būtų gerai, kad šią knygą išleistų ir Lietuvoje, lietuvių kalba. Lietuvos jaunimui vertėtų žinoti, kad buvo išeivijos lietuvis karys, kuris pasiaukojė ir nedvejodamas kovojo prieš komunizmą už žmonių teisę būti laisviems.

Gediminas Indreika

Lt. Col. Dominik George Nargele
USMC (Ret)
From Immigrant to U. S. Marine
2005 Philadelphia, PA.
Xlibris Corp. 238 psl.,
kietais arba minkštais viršeliais.

D. Nargelė Vietname 1966 m.